

Živa Kham Omahen*

Latinščina v digitalnem svetu

Latin in the digital world

Izvleček

Članek raziskuje metode in oblike dela pri pouku latinščine in hkrati preverja uporabnost sodobnih učnih pripomočkov in didaktičnih pristopov. Primerja jih s klasičnimi, tradicionalnimi in skuša odgovoriti na vprašanje, kako jih v razredu uspešno povezati. Ugotovitve temeljijo na izkušnjah, podprte so s primeri iz prakse in učbenikov. Teoretično-didaktično razmišljanje zaključita vrednotenje in sinteza opisane prakse z ugotovitvijo, da raznolikost razveseljuje in bogati.

Abstract

The article examines the methods used in Latin lessons and evaluates the usefulness of modern learning aids and didactic approaches. These are compared to the traditional ones and the author also tries to answer the question of how they can be successfully combined in class. The conclusions are based on experience, supported with examples from everyday practice and textbooks. The theoretical-didactic reflection is completed with an evaluation and synthesis of the described practices with the final conclusion that diversity delights and enriches.

Ključne besede: klasično in sodobno, metode, pripomočki, motivacijsko sredstvo, didaktični pristop

Key words: classical and modern, methods, aids, motivational resources, didactic approach

„*Avete, discipuli et discipulae! Quomodo valetis?*”¹ Si predstavljate tak začetek prve ure latinščine? Ne? Tudi sama si nisem. Dokler nisem spoznala kolegov, ki sta latinščino poučevala kot govorjeni jezik ...

Klasika

Pod pojmom tradicionalen didaktični pristop razumem metode: skupno branje besed, razlago in utrjevanje slovnice, branje in prevod lekcije in seveda vaje; kulturno-civilizacijske teme so zajete (kolikor jih pač je) v besedilih in v ustnih razlagah ob branju besed. Navajam nekaj primerov.

* Živa Kham Omahen, absolventka latinskega in slovenskega jezika, učiteljica latinščine na OŠ Šentvid v letih 2011/12–2014/15, e-pošta: zivakham@gmail.com

1 „Pozdravljeni, učenci in učenke! Kako ste?”

1 Nova snov, slovnica.

Učitelj učencem razlaga prvo deklinacijo: „V to deklinacijo sodijo besede ... Večinoma so ženskega spola, izjeme moškega ...” Na tablo napiše sklanjatveni vzorec. Učenci (pre)pišejo. Sledijo vaje. Ob zgledu na tabli sklanjajo še nekaj samostalnikov, najprej vsi kot zborček, potem posamezniki. Nato učitelj pove obliko, učenci določijo sklon in število in obratno. Za domačo nalogo bodo učenci pisno sklanjali tri besede (latinsko in slovensko).

2 Nova snov, slovnica. Imperfekt prve, druge in četrte konjugacije.

Ura je podobna kot pri prvi deklinaciji. Učitelj razloži „formulo” in napiše spregatvene vzorce. Učitelj sprašuje: „Kakšen je infinitiv glagola ...?” „Prezentova osnova glagola ...,” učenci odgovarjajo. Potem učenci različne glagole spregajo v zborčku in kot posamezniki; posamezne oblike analizirajo in prevajajo v obe smeri. Za domačo nalogo bodo pisno spregali po en glagol iz vsake spregatve (latinsko in slovensko).

3 Novo besedišče.

Učitelj in učenci imajo pred seboj slovarček izbrane lekcije. Učitelj prebere posamezno besedo v slovarski obliki in prevod, učenci ponovijo. Ob poimenovanjih krajev, oseb ali dogodkov se učitelj ustavi, na kratko pojasni zgodovinske okoliščine in izmenično branje se nadaljuje. Za domačo nalogo bodo učenci prebrane besede prepisali v svoje slovarčke po principu v levi stolpec latinsko besedo z oblikami, v desnega slovenski prevod. Učenec besede vadi tako, da si skrije enega od jezikov, prebere besedo in jo prevede (seveda mora pri latinskih besedah povedati tudi oblike).

4 Lekcija.

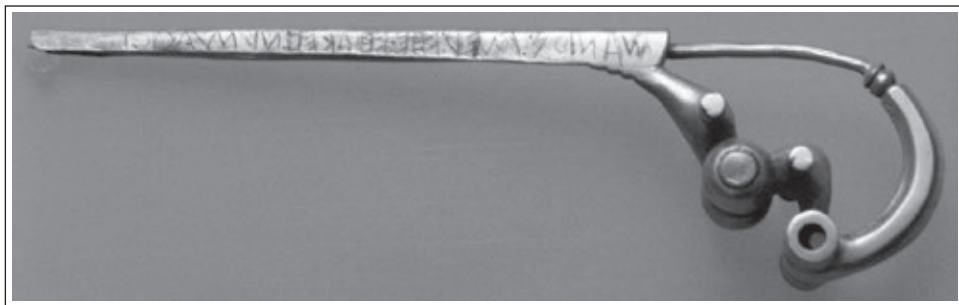
Učitelj prebere besedilo, učenci poslušaje spremljajo zapis v učbeniku. Potem berejo po principu branja novih besed, izmenjuje učitelj in učenci, po en stavek. Sledi prevajanje (ki predpostavlja, da so učenci usvojili besedišče in slovnico): po en učenec prebere stavek in ga prevede, učitelj vodi in usmerja.

5 Vaja in utrjevanje, prevajanje iz slovenščine v latinščino, frontalna oblika.

Učitelj narekuje stavek, en učenec prevaja pred tablo, drugi sodelujejo iz klopi, učitelj usmerja in vodi.

Sodobnost

Najočitnejši sodobni učni pripomočki so računalnik, internet, interaktivna tabla, projektor, (digitalna) kamera in fotoaparati. Osebnost sem prepričana, da sta oba klasična jezika s pojavom in z razvojem interneta in tehnologije ogromno pridobila, saj zdaj v spletnih knjižnicah hitro najdemo antična in srednjeveška besedila s kritičnim aparatom in/ali komentarjem (v fizični obliki so ta besedila sleherniku težko

Fibula Praenestina

(https://en.wikipedia.org/wiki/Praeneste_fibula; pridobljeno 1. 11. 2015).

dostopna). Osnovnošolci sicer še ne berejo originalnih besedil, nam pa tehnologija omogoča, da jim ob internetnih virih predstavimo različne pisne vire, od originalov do ponatisov, slikovno gradivo, avdio in video vsebine, npr. arheološki poskus gradnje rimske vile v angleškem Wroxeterju. Navajam nekaj primerov iz prakse.

6 Film.

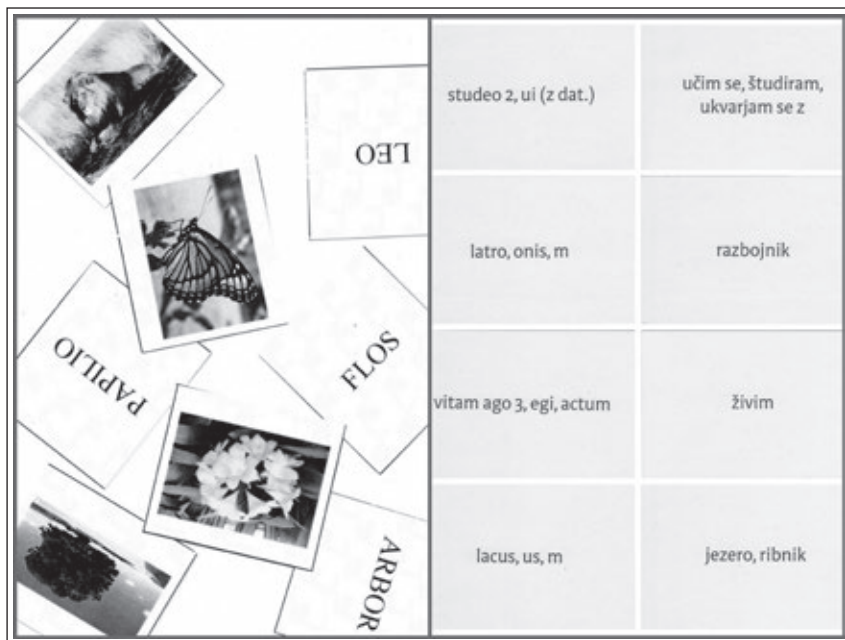
Izhodišče: Sedmi razred osnovne šole, izbirni predmet latinščina, prvo leto učenja, druga polovica leta; problem nadomeščanja odpadlih ur; vprašanje metode in oblike podajanja kulturno-civilizacijskih vsebin. Odločila sem se za tri faze: obisk Antičnih dni na Škofjiski klasični gimnaziji, delavnico s kulturno-civilizacijskimi vsebinami (odpadle ure smo nadomeščali v dveh blokih po tri šolske ure v petek po pouku) in ustvarjanje filma. Kot motivacijske pripomočke sem izbrala računalnik, internet in interaktivno tablo (pouk v računalniški učilnici) in obsežno knjižno gradivo (predvsem slikovno) na temo antične kulture in civilizacije. V prvi delavnici so imeli učenci nekoliko bolj pasivno vlogo: predstavila sem jim Fibulo Prenestino² kot najstarejši ohranjen napis v latinščini, Zakone dvanajstih tabel,³ ker gre za pomemben steber rimskega prava in primer pravnega jezika, začetek *Galske vojne*,⁴ zaradi vojaškega jezika in vsebine, ker je Cezar eden glavnih avtorjev zlate dobe in ker se učenci s poenostavljenim besedilom srečajo v sedemnajsti lekciji, *Štiri govore proti Katilini*⁵ (začetek prvega), ker je Cicero še vidnejši, še pomembnejši avtor klasične dobe, ker je njegov jezik slogovno nasproten Cezarjevemu in ker gre za primer govorništva, Eneido kot rimski nacionalni ep in primer poezije in *Carmina Burana* za okus srednjeveške literature. Iz vsakega besedila smo prebrali odlomek, da so učenci skozi izkustvo spoznavali jezikovni razvoj (glasovni, v pisavi in v skladnji), različen zven, potek in intonacijo stavka v različnih besedilnih vrstah in osnove metrike kot pomembnega

2 Fibula iz mesta *Praeneste* (dan. Palestrina, Lazio, Italija), najstarejši ohranjen napis v latinščini.

3 *Leges XII tabularum*

4 *Cai Iuli Caesaris Commentarii de Bello Gallico*

5 *Marci Tullii Ciceroni In Catilinam orationes IV*

Spomin in kartončki (hrani Živa Kham Omahen).

dela rimske poezije in govorništva. Nato smo raziskovali z internetnimi viri razširjene kulturno-civilizacijske teme prve, druge, tretje, pete, šeste, desete in sedemnajste lekcije iz učbenika *Lingua Latina*. Za domačo nalogo so pripravili po tri kratke predstavitve predelanih vsebin, en učenec pa je v obliki scenarija zapisal osnovno idejo poteka filma. V okviru druge delavnice so učenci dobili bistveno aktivnejšo vlogo: načrtovali in pisali so scenarij za film, ki smo ga kasneje tudi poskusili posneti. Dokončali smo ga pri rednih urah, saj sta bila potrebna vsebinsko usklajevanje in slogovno piljenje. Nato smo začeli snemanje filma: snemali smo večkrat in na različnih lokacijah (razred in šolsko igrišče); en učenec je režiral in upravljal kamero, drugi so igrali.

7 Besedišče.

Ponavljjanje snovi prejšnje ure: prvi razred konzonantnega dela tretje mešane deklinacije in besede tekoče lekcije. Učitelj pred učence razporedi spomin⁶ s petnajstimi pari, na kartončkih so najpomembnejše besede lekcije, ki jo obravnavajo. Par je sestavljen iz latinske besede in njene ilustracije (gl. sl. 1). Učenci odigrajo igro spomina. Ko učenec obrne dva kartončka, oba „prebere”: napisano besedo z vsemi oblikami in njenim slovenskim pomenom, sliko pa z latinsko besedo z vsemi oblikami (npr. *flos*,

⁶ Ker je latinščina izbirni predmet, je v skupini redko več kot deset učencev. Primer opisuje skupino šestih. Če bi jih bilo več, bi učitelj pripravil najpomembnejših dvajset ali trideset besed in učence razdelil v dve skupini (ali več), vsaka bi igrala spomin s polovico kartončkov, nato bi jih zamenjali.

floris, maskulinum, roža; *arbor*, *arboris*, femininum). Vsakič, ko se pojem pojavi prvič, besedi poiščejo ustrezen pridevnik in dobljeno besedno zvezo sklanjajo. Vajo lahko ponovijo z naslednjimi petnajstimi pari. Potem učenci s pomočjo interaktivne table v dveh skupinah tekmujejo v reševanju osmerosmerke z besedami obravnavane lekcije. Za domačo nalogo bodo izdelali svojo miselno igro: ali slikovni slovarček ali križanko ali zavozlane besede ali osmerosmerko. Spomin je odlična igra tudi za učenje števnikov, par sestavimo iz besede in iz rimske številke (npr. viginti – XX).

8 Besedišče, spoznavanje novega in utrjevanje.

Osnovno besedišče obravnavane lekcije je izpisano na obeh straneh kartončkov: na eni strani je latinska beseda v slovarski obliki (npr. *lego* 3, *legi*, *lectum*), na drugi njen slovenski pomen (npr. berem). Vse kartončke ima učitelj pred sabo na kupčku. Nove besede bere razred podobno, kot je opisano v tretjem primeru, le da tokrat učitelj drži kartonček z latinsko stranjo obrnjen proti razredu, medtem ko besedo prebere najprej on, za njim učenci. Ko preberejo vse besede, jih ponovijo: učitelj latinsko besedo pokaže učencem, ki jo v en glas preberejo in povejo slovenski pomen. Če so učenci besedo pravilno prevedli, jo učitelj odloži na prvi kupček (npr. na levo). Če so se zmotili, jo učitelj še enkrat pravilno prebere, učenci ponovijo, kartonček pa odloži na drugi kupček (npr. na desno). Ko se osnovni kupček izčrpa, bodo ponovili vajo z drugim kupčkom, tj. z besedami, ki jih v prvo niso prav prevedli. Tudi tokrat bodo pravilno prevedene besede odlagali na prvi kupček, napačno pa na drugega. Vajo učitelj ponavlja, dokler so kartončki na drugem kupčku. Za domačo nalogo si učenci izdelajo kartončke. Naslednjič bodo ponavljali besede najprej v parih ob svojih kartončkih po zgoraj opisanem poteku (prvi učenec prebere besedo v slovenščini, drugi pove latinsko besedo; zamenjata vlogi), ob koncu ure pa jih bodo ponovili še frontalno z učiteljem (preverjanje naučenega).

9 Tvorjenje latinskega besedila.

Učence sem izzvala z igro *Story cubes*. Gre za komplet devetih kock z upodobitvami predmetov, dejanj ali dogodkov. Vržemo jih na mizo in s sličicami na zgornjih ploskvah mora učenec tvoriti zgodbo, vrstni red izbere sam. Nadgradnja je nadaljevanje zgodbe.

10 Govorjena latinščina.

Pri uvodni uri prvega leta učenja po formalnostih navadno učencem pokažem izbor besed s koreninami v antiki, predstavim drevo jezikov in se jim predstavim po latinsko: „*Avete. Mihi nomen est Živa. Emonae habito.*”⁷ Potem se ob vzorčnem besedilu predstavijo učenci, ob tem po potrebi in glede na njihov interes širimo besedišče,

7 „Pozdravljeni. Ime mi je Živa. Stanujem v Emoni.”

npr. razlikovanje *natus* in *nata*,⁸ številke, kraji, starost in število bratov/sester. Za domačo nalogo napišejo kratko predstavitev. Skozi šolsko leto negujemo pogovore in širimo besedni zaklad. Ko sem spoznala kolega z izkušnjami poučevanja latinščine kot živega jezika, se nisem mogla upreti izzivu in sem se tudi sama preizkusila v razredu. Po kolegovem nasvetu sem učencem ponudila besedilo prvega poglavja iz učbenika *Lingua Latina per se illustrata*⁹ in se ob njem z njimi začela pogovarjati. Čeprav je moja govorjena latinščina okorna, so učenci izziv sprejeli in počasi smo se začeli pogovarjati o Rimskem imperiju. Pogovor je na tej stopnji potekal bolj v obliki izmenjave vprašanj in odgovorov. Proti koncu šolskega leta sem na delovni obisk na šolo povabila prej omenjenega kolega, ki je izpeljal uro govorjene latinščine z devetošolci (tretje leto učenja latinščine) in petošolci, ki so obiskovali latinski krožek celo leto. Ura je bila dinamična, učenci so se vživeli, zelo hitro dojemali, sebe in mene so presenetili z znanjem in si prislužili odlične ustne ocene.

Dulce et utile¹⁰

Nanizala sem deset primerov iz prakse, razdelila sem jih v dve skupini, na eni strani imamo metode in didaktične pristope, ki jih imenujem klasične ali tradicionalne, na drugi pa tiste, ki jih imenujem sodobne ali moderne. V vsakem razredu so različni tipi učencev, nekaj avditivnih, nekaj vizualnih, nekaj kinestetičnih (če omenim samo en vidik), in je prav, da imajo vsi čim bolj enake možnosti za usvajanje snovi. Ob tem se moramo zavedati, da je danes osnovnošolčev miselni svet bistveno drugačen kot v predinternetnem in predmobiteltnem času, in to upoštevati pri delu. Nanizani primeri služijo predvsem kot izhodišče za razmislek o metodah, didaktičnih pripomočkih in oblikah dela pri pouku latinščine. Za razmislek o tem, kaj lahko današnjemu učencu ponudijo klasične metode in kako se mu lahko približamo s pomočjo njegovih „igrač“ (tj. najrazličnejših tehničnih in tehnoloških pripomočkov).

Sestavni del pouka latinščine so poleg besedišča, slovnice, vaj in prevoda tudi kulturno-civilizacijske vsebine, ki jezik umeščajo v zgodovinski in družbeni okvir. Golo naštevanje zgodovinskih dejstev je suhoparno in abstraktno, še posebej ob zavesti, da je bilo rimsko življenjsko okolje živopisno in živahno. Hkrati pa nam ravno te vsebine ponujajo veliko možnosti za uporabo najrazličnejših metod in didaktičnih pripomočkov, od izdelave različnih predmetov prek poustvarjanja likovnih stvaritev do preizkušanja v različnih antičnih veščinah. Škofijska klasična gimnazija Ljubljana in Osnovna šola Alojzija Šuštarja kulturo in civilizacijo antičnega Rima svojim učencem zgoščeno ponujata v obliki dogodkov Antični dnevi in *Vesper Latinus*.¹¹ Del obeh dogodkov je odprt za

8 Moška in ženska oblika: rojen/-a.

9 Latinščina, ilustrirana sama s sabo

10 db. sladko in koristno = 'prijetno s koristnim'

11 Latinski večer

javnost, z učenci sem jih večkrat obiskala z namenom plastične ilustracije in predstavitve antičnega življenja, želela sem jim omogočiti izkušnjo, doživetje antičnega sveta.

Z iskanjem in ogledom slikovnega gradiva na internetu in predelavo teh vsebin v učbeniku so učenci svoje znanje in predstavo o antiki širili in poglobljali, gradili svojo predstavo in odnos do kulture, življenjskih navad in pogledov na svet ene najmočnejših civilizacij v zgodovini človeštva. Tako pridobljeno znanje je postalo osnova in vir domišljiji za pisanje filmskega scenarija. V filmu skozi pogovor novinarja z učenci, ki so se ravno vrnili po nekaj dneh izginotja, spoznavamo antični Rim, kakor so ga ti učenci doživeli v svoji pustolovščini. En prizor se je odvijal v latinščini. Tako sem ustvarila priložnost za nekaj drugačnih jezikovnih ur. Besedilo je bilo prezahtevno, da bi ga učenci na tej ravni zmogli sami prevesti, zato sem ga poenostavila in predvidela preprostejše besede in konstrukcije z namenom, da učenci vendarle čim več sami prevedejo ali vsaj sklepajo iz slovarčka, ki sem jim ga pripravila ob prevodu. Uporabljene metode, oblike dela in didaktični pripomočki so se izkazali za odlične in učinkovite. Učenci so bili navdušeni nad drugačnimi urami, motivirani za miselno napornejše vsebine, postali so radovedni.

Index verborum¹²

Suhoparno učenje (novih) besed na pamet lahko deluje kot vojaški dril in rado postane dolgočasno, učencem ga je težko osmisliti, še težje jih je navdušiti. Klasična metoda skupnega glasnega branja novih besed pri uri ima kar nekaj pozitivnih učinkov. Učenci se sproti in nezavedno učijo izgovorjave, naglaševanja in oblik. Čeprav avtomatično ponavljanje za učiteljem na prvi pogled morda deluje bedasto in nesmiselno, pa je tudi nezavedno učenje pomemben dejavnik pri pomnjenju – avtomatizacija je na višjih stopnjah koristna (in potrebna) za hitrejše napredovanje v znanju. Metoda vključuje vse tri tipe: učenci besedo slišijo (slušni tip), ob tem gledajo zapis (vidni tip) in ponovijo (kinestetični tip). Prepis novih besed v slovarček pomeni ponovitev skozi dejavnosti branja in pisanja, od učenca zahteva zbranost, natančnost, pozornost in aktivnost, zato je zelo učinkovita za kinestetične in vizualne tipe. Klasični slovarčki z dvema stolpcema so pregledni in uporabni za ponavljanje besed iz obeh smeri, enostavno si jih prilagodimo. Ker so besede v slovarčku zapisane v določenem vrstnem redu, je tudi pomnjenje bolj linearno. Tukaj je prednost slovarčka v obliki kartončkov: vrstni red besed je vsakič drugačen, saj se kartončki premešajo, to pa pomeni, da mora učenec besedo znati samo in ne v povezavi s sosednjimi besedami v slovarčku. Za kasnejšo rabo je tak priklic učinkovitejši in uporabnejši. Druga dobra stran kartončkov je psihološki vpliv na učenca: s tem, ko izloči besede, ki jih je že zna, se kupček neznanih besed vztrajno niža, manjša in zdi se, da neznanje kopni, znanje pa se kopiči.

12 Seznam besed = slovar(ček)

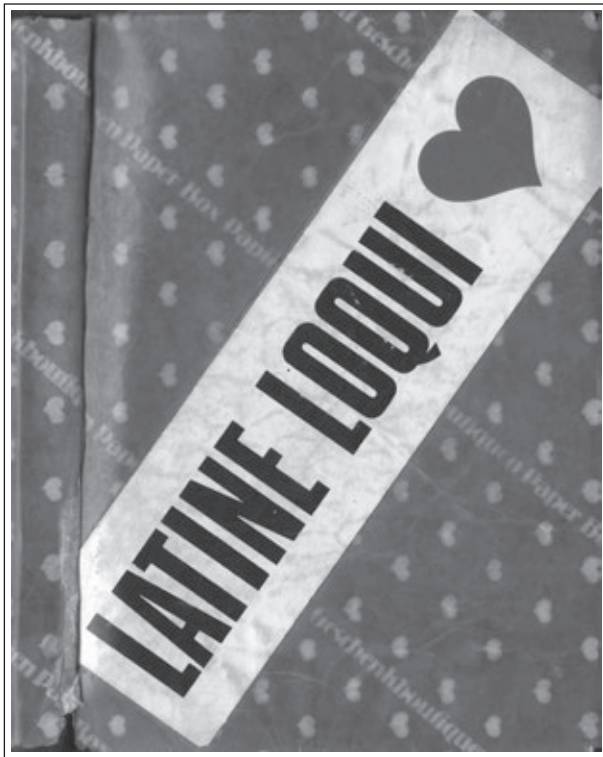
Kako kartončke uporabimo pri pouku? Pri pouku najbrž ne bomo vedno uporabljali kar vseh hkrati (morda pri začetnih urah, kasneje kombiniramo). Besede raje grupiramo, npr. pomensko (vsebinsko), po lekcijah ali glagole skupaj, samostalnike skupaj, pridevnike skupaj. Potem po skupinah ponavljamo besedišče in slovnico, npr. spreganje ali sklanjanje, kjer uporabimo po en samostalnik in en pridevnik. Kartončke spet premešamo in jih na mizi nekoliko razporedimo v neurejen kup, nato vsak učenec izžreba kartonček, prebere besedo (ali latinsko ali slovensko, je odvisno od ciljev vaje), jo prevede, umesti v besedne vrste in sklanjatev/spregatev, navede značilnosti sklanjatev/spregatve, jo sklanja ali sprega (glagolski čas določimo ali pa zahtevamo vse znane čase in oblike). Tako postanejo motivacijsko sredstvo. Izkazali so se kot učinkovit pripomoček – razbremenijo togost in dolgočasnost „drilastega” učenja, dajejo občutek igre in sproščenega ponavljanja; omogočajo nezavedno pridobivanje znanja. Izkušnje kažejo, da jih učenci dobro sprejmejo. Obravnava novih besed z uporabo kartončkov je dinamična, učenci pa aktivnejši kot pri branju s seznama (slovarček).

Ars grammatica¹³

Razlaga slovnice je svojevrsten izziv, saj je ravno slovnica bistveni element latinškega jezika. Je ključ do branja in razumevanja (antičnih, srednjeveških in sodobnih) latinskih besedil, ob tem pa razvija logično in abstraktno mišljenje, odpira nove dimenzije, skozi latinsko slovnico (seveda v najširšem pomenu) učenci dobivajo uvid v razmerja med besedami in v odnose med jeziki, spoznavajo pomenske nianse, učijo se sklepanja in logičnega mišljenja. Zahteva velik miselni napor, kar učitelja izziva k iskanju vedno novih poti, metod in oblik podajanja abstraktne snovi.

Zlasti v prvih urah, ko jeziku postavljamo temelje, je učinkovitejša frontalna oblika razlage, da postavimo ogrodje, skelet. To ne pomeni, da morajo biti učenci pri razlagi pasivni. Tabla in kreda sta učinkovitejši od fiksne slike (npr. plakat). Med nastajanjem tabelne slike so učenci aktivnejši, učitelj jih vodi, da sklepajo o oblikah, usmerja jih k iskanju podobnosti in različnosti v primerjavi z že znano snovjo, tempo razlage prilagaja tempu dožemanja, sprejemanja učencev. Hkrati s tabelno sliko nastajajo učencem lastni zapiski, kjer ima vsak posameznik možnost uporabe svojih barv in oblik, črk, morda celo risb. Tako se oblikuje učenčeva predstava in notranja abstraktna slika. Vendar se na tem mestu pojavi tudi vprašanje, koliko vztrajati pri klasičnem zapisu sklanjatev in spregatev, tj. tabeli z dvema stolpcema (singular in plural) in šestimi (po ena za vsak sklon) ali tremi (po ena za vsako osebo) vrsticami. Ali je morda za znanje vendarle bolj pomembno, da si učenec najde svoj način zapisa, npr. obrnjeno tabelo s šestimi stolpci in dvema vrsticama? Pri marsikateri dejavnosti v življenju moramo prve korake narediti po „vsiljenem” vzorcu. Prvi plesni koraki so

13 Slovníčna umetnost = slovnica

*Ovitek latinskega zvezka
(hrani Živa Kham Omahen).*

okorni in čisto po vzorcu, ko pa gibi postanejo samodejni, ko čutimo ritem, nam ni več treba šteti korakov, plešemo sproščeno in nezavedno. Enako velja pri skupinskih športih, kot so košarka, odbojka ali badminton: najprej se moramo naučiti pravil in dovoljenih potez (npr. število dovoljenih korakov z žogo v roki pri košarki ali ritem in način serviranja pri odbojki in badmintonu), jih ponotranjiti in rutinirati, šele nato igramo avtomatsko in svojo igro (v smislu taktike) izboljšujemo. Na višji ravni pa smo sposobni tudi iskanja izvirnih rešitev. Zakaj bi bilo pri učenju jezika kaj drugače? Gre za isti princip – od temeljev gradimo proti strehi.

Najnižja stopnja pri učenju je po Bloomu poznavanje, sledijo ji razumevanje, uporaba, analiza, sinteza in vrednotenje. Dobro poznavanje je pri besedišču bistveno in nujno potrebno – besede so namreč gradniki jezikovnih temeljev in za trdne temelje mora učenec dobro poznati najprej besedišče, takoj nato pa slovnična pravila in pregibalne vzorce. Pri prvih lekcijah je tudi pri slovnicu v ospredju poznavanje, sčasoma pa prehajamo na razumevanje in uporabo, kjer učenci precej aktivneje sodelujejo tudi pri razlagi novih slovničnih poglavij. Zato je po mojem mnenju na začetku smiselno vztrajati pri „uniformiranem” zapisu in opazovati, kako učenci razmišljajo, kako „jim delajo možgani”, kakor rečemo. Če namreč opazim, da klasična grafična podoba sklanjatve nekega učenca omejuje pri dojemanju tvorjenja oblik in razmerij med njimi, se mu skušam približati, da bi skupaj našla način, ki mu bo pomagal pri pomnjenju. Pre-

pričana pa sem, da večina učencev potrebuje vsiljeno, „uniformirano” strukturo vsaj na začetku, ko še spoznavajo notranjo logiko jezika. Zato tudi pri domačih nalogah zahtevam od učencev pisanje sklanjatve in spregatve v obliki tabele.

Ko učenci usvojijo stopnjo poznavanja in že nekoliko razumejo notranjo logiko jezika, jim novo snov lažje pripenjamo na skelet in jih pri tem bolj vključujemo v proces. Razlaga prve ali četrte deklinacije se razlikuje po tem, da učenci pri prvi komaj poznajo pojme singular, plural, femininum, maskulinum, neutrum in imena sklonov, pri četrsti pa so jim ti pojmi že čisto domači. Poleg tega poznajo že dve sklanjatvi z vsemi sklanjatvenimi vzorci in posebnostmi (npr. vokativ singularja samostalnikov na -us druge deklinacije ali izjeme po spolu). Pri razlagi četrte deklinacije se tako opremo na že znano in učencem pomagamo pri povezovanju in sklepanju. Če jih nismo sproti opozarjali na končnice, ki jih najdemo v vseh sklanjatvah, imamo pri obravnavi četrte deklinacije na voljo odlično motivacijo: učenci v prazno tabelo pravilno razporedijo končnice znanih deklinacij in opazujejo podobnosti in različnosti. Dobri opazovalci na ravni razumevanja bodo hitro odkrili enakosti in razlike. Pojasnimo, katere od njihovih ugotovitev veljajo tudi v preostalih deklinacijah, razložimo osnovne značilnosti četrte, spomnimo na pravilo, da je vokativ enak nominativu, in učence spodbudimo, da poskusijo tvoriti oblike, ki jih sproti zapisujemo v tabelo na tabli; dodamo preostale oblike.

Dejavnost izpeljemo frontalno s pomočjo interaktivne table (učenci so malo manj aktivni) ali projektorja (na belo tablo projiciramo prazno tabelo, v katero učenci končnice bodisi vpišejo bodisi prilepijo), z metodo snežene kepe (posameznik v zvezek reši nalogo, potem preveri v paru, skupaj rešitve prenesemo na tablo) ali drugače – izbira je odvisna od okoliščin, časa in učencev. Tako učenci skozi lastno aktivnost pridobijo nov uvid v latinski samostalnik, s pomočjo poznavanja (sklanjanje) in razumevanja (razporeditev končnic) so začeli znanje uporabljati (tvorjenje oblik); opazovanje in primerjava sklanjatvenih vzorcev in definiranje skupnih lastnosti pa sodita že v analizo in sintezo. Metoda je primerna za vse tri tipe učencev: kinestetični potrebuje gibanje, aktivnost, zato je zanj odlično npr. vpisovanje/lepljenje končnic na tablo ali aktivna uporaba interaktivne table; vizualnemu služi tabelna slika, interaktivna tabla; avditivni pa posluša razlago, zato mora učitelj ugotovitve učencev povzeti in poskrbeti, da so strukturirane in dobro artikulirane. Podobno lahko razlagamo katerokoli slovnično poglavje na višji stopnji.

Lectio¹⁴

Klasična struktura učne ure – pregled domače naloge, vaje, nova snov, utrjevanje, novo besedišče (posamezen element se lahko prestavi ali izpusti, odvisno od snovi in potreb) – je še vedno aktualna. Pregled domače naloge na začetku ure učitelju omogoči

vpogled v morebitne nejasnosti ali nerazumevanje snovi pretekle ure. Več težav pomeni večjo količino vaj in posledično morda malo manj nove snovi; manj težav pomeni več možnosti za utrjevanje nove snovi in/ali novih besed ali za uporabo metode, kjer so učenci bolj vključeni. Obenem je nekakšno ogrevanje, čas, ko se učenci koncentrirajo za osrednji del učne ure, obravnavo (in utrjevanje) nove snovi, ki zahteva visoko stopnjo zbranosti. Lekcije v učbenikih so pripravljene tako, da vsako predelujemo po več šolskih ur, kar pomeni, da novih besed ne bomo brali prav vsako uro. Navadno se besede naslednje lekcije berejo, ko zaključujemo prejšnjo, saj je njihovo poznavanje potrebno za obravnavo nove snovi.

Usvojena slovnica in besedišče pomenita podlago za prevajanje, ki je pomemben sestavni del pouka obeh klasičnih jezikov. Predstavlja dejavnost na ravni analize in sinteze, včasih že vstopamo v vrednotenje. Prevod iz latinščine v slovenščino služi spoznavanju latinskega jezika v vsej njegovi razsežnosti, poglobljenemu razumevanju morfologije, sintakse in stila, rimske književnosti in (filozofske) misli, pa tudi kulture in civilizacije, zlasti na višjih stopnjah, ko se učenci že srečujejo tudi z odlomki (prirejanimi) iz originalnih besedil rimskih avtorjev. Na drugi strani je prevod iz slovenščine v latinščino navadno namenjen (zavestnemu) utrjevanju slovnice.

V prvih urah učenci še ne prevajajo zavestno, razmišljajoč o oblikah in vezavah, razmerjih med besedami, pomenskih niansah, ne ukvarjajo se z analizami, ampak bolj sestavljajo pomen posameznih besednih zvez. Še posebej pri prevodu iz latinščine v slovenščino pogosto ugibajo pomen. Zato je ključnega pomena, da učitelj pozorno spremlja učenčevo poznavanje in razumevanje besedila, da ga usmerja k analitičnemu pristopu, da ga skozi postopek prevajanja vodi po korakih in ga hkrati spodbuja k iskanju slovenščini lastnih rešitev v prevodu. Branje in prevod lekcije je na neki način nova snov in hkrati vaja, saj gre pri tej dejavnosti za združevanje spoznavanja novih besednih zvez, novih razmerij med njimi in za opazovanje funkcioniranja pravkar usvojene slovnice. S poslušanjem učiteljevega branja lekcije (gl. četrti primer) učenci spoznavajo izreko, naglaševanje, stavčno intonacijo in glasovni potek besedila. Ko potem po en stavek berejo za učiteljem, znanje poglobljajo, vadijo lastno pravilno in jasno izreko. Sledi prevod. Po en učenec prebere en stavek in ga prevede; če pride do težav ali nejasnosti, učitelj učenca usmerja in vodi. Na višjih stopnjah skupno branje počasi zamre, učenci pa doma pripravljajo¹⁵ lekcijo. Metoda učencu omogoča, da se sam sreča z besedilom, da ga skuša razumeti v sebi lastnem tempu, navaja ga na samostojno delo, natančnost, doslednost in odgovornost. Iskanje ustreznih prevodov za posamezne besede pomeni delo s slovarjem (v učbeniku ali s tistim, ki si ga je sproti sam izdeloval),

15 Glagol pripraviti in iz njega izveden samostalni preparacija pomenita določen postopek priprave na branje lekcije (tj. besedila v latinščini), ki ga učenec opravi sam (navadno za domačo nalogo) pred prevajanjem v razredu. Učenec mora prebrati lekcijo in označiti neznane besede, potem jih poišče po slovarju in si izdela nekakšen mini slovarček novega besedišča; ob tem si po potrebi pripravi slovnično analizo težjih mest (npr. akuzativa z infinitivom ali absolutnega ablativa). Gre za vajo v samostojnem delu s slovarjem in z novim (neznanim) besedilom, za utrjevanje znanja sintakse in trening prepoznavanja sintaktičnih razmerij.

slovnico in besedilom. Učenje z delom je zelo učinkovito, saj učenec sam premaguje ovire, išče rešitve, prehodi pot od začetka do konca. Včasih je za to potrebnega več časa, je pa tako pridobljeno znanje trdnjše in trajnejše. Dobre preparacije omogočajo učinkovitejše delo pri pouku, učitelj se lahko posveti kakovosti prevoda in niansam v pomenu, učenci pa tako odkrivajo, da je jezik večplastna in živa tvorba.

Repetitio est mater studiorum¹⁶

Razlagi sledi vaja. Prednosti vaje v skupini so spoznavanje in preizkušanje različnih tehnik učenja, sodelovanje med sošolci, učenčev občutek, da ni sam z učno snovjo, prihranek časa, včasih tudi možnost tekmovanja s sošolci. Učitelj z uporabo različnih tehnik učencem omogoča hitrejšo in učinkovitejšo pomnjenje. Učenci namreč skozi različne tipe vaj spoznavajo svoj način učenja, kar jim omogoča, da se učijo bolje in učinkoviteje, spoznanja pa prenašajo tudi na druga področja. Avtomatizacija in rutina sta za sklanjanje in spreganje še pomembnejši kot pri usvajanju besedišča. Rutinirano sklanjanje/spreganje učencu omogoča hiter priklic ustrezne oblike, s tem učinkovitejše delovanje in boljše znanje. Tudi tu velja, da mehansko ponavljanje lahko postane dolgočasno in nezanimivo. Zato je smiselno učencem predstaviti različne tipe vaj in tehnike pomnjenja in jim omogočiti, da jih preizkusijo že pri pouku. Nekaj jih je opisanih v prvem, drugem, petem, sedmem in osmem primeru iz prakse. Prednost „zborčka“, tj. skandirajočega sklanjanja/spreganja v en glas, je v pridobivanju avtomatizma in rutine in v tem, da šibkejši učenci slišijo več primerov, ne da bi bili izpostavljeni pred sošolci, in tako pridobijo čas za dojetje. Posamezniki, ki hitreje dojemajo snov, so ponosni, če imajo možnost pokazati svoje znanje, zato imajo prednost pri solo sklanjanju/spreganju. Večkratna ponovitev celotne paradigme je nujna na stopnji poznavanja, pomaga rutinirati, abstrahirati in povezovati teorijo s prakso – vzorčna beseda je tipičen predstavnik skupine besed (npr. *laudo* ali *doceo*¹⁷ imata čisto pravilne oblike), peta ali deseta beseda je malo težja v smislu določanja osnove, npr. *deleo*¹⁸ nima „pravilne“ perfektne osnove, ampak se ta konča na -v (*delev-*), potem pa zahtevnost počasi še stopnjujemo, tako učenci prehajajo s stopnje poznavanja prek razumevanja proti uporabi.

Ko je pregibanje po vzorcu tekoče, nalogo dvignemo na višjo raven: najprej posamezen učenec pove po tri sklone, nato po en sklon. To od učencev zahteva zbranost in pozornost, kar je odličen trening za koncentracijo, pomnjenje in slušno razumevanje. Če ob latinski paradigmi vključimo tudi sprotno prevajanje, bodo učenci v podzavest nalagali pomenske pare, kar jim bo kasneje pri prevodu omogočalo hitrejši in učinkovitejši priklic. Tak pristop je pri latinščini skoraj samoumeven, ker se veliko

16 Ponavljanje je mati učenosti/znanja. = 'Vaja dela mojstra.'

17 (Po)hvalim; poučujem

18 Uničim, porušim

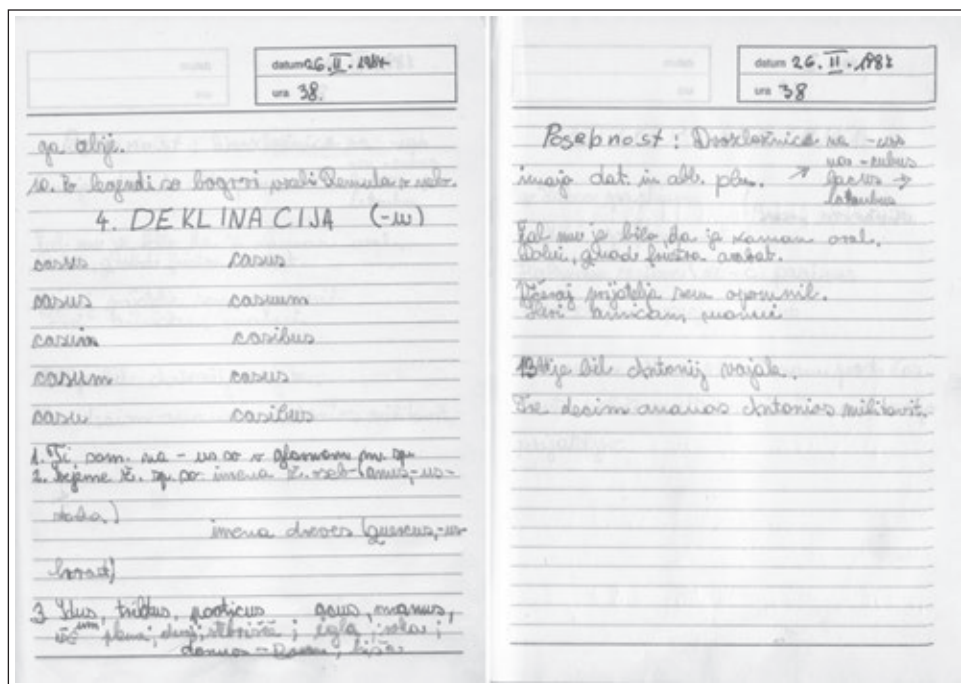
ukvarjamo s pisnimi viri in prevajanjem, skoraj nič pa z govorjenjem; ni pa najbrž smiselno pri učenju živih jezikov, kjer je konverzacija (brez prevajanja v materinščino) eden od osnovnih ciljev.

Tvoriti zahtevano obliko in dano obliko analizirati poleg naštetega spodbuja tudi logično mišljenje in učenec ponuja prehod na stopnjo uporabe in analize. Na začetni stopnji jo odlično nadgradi vaja, kjer morajo učenci pravilno prevesti ležeče tiskano besedo v slovenskem besedilu. Vaja od učenca zahteva dobro razumevanje in sposobnost analize, da jo pravilno reši: razumeti mora razmerja med besedami, se pravilno vprašati, iz tega določiti sklon in število (najprej v slovenščini, nato v latinščini) in tvoriti pravo obliko, poznati pa mora tudi besedo. Na začetku učenja latinščine mora učenec vse te korake prehoditi zavestno. Z vajo se njegovo znanje (poznavanje, razumevanje in uporaba) pogloblja, zavestna analiza prehaja v polje nezavednega in njegov prevod besede iz konteksta postane „direkten“ – koraki analize niso več očitni, ker jih je opravil nezavedno in znatno hitreje kot v prvih poskusih. Odličen primer tega tipa je prva vaja prve lekcije v učbeniku *Aurea Roma*,¹⁹ kjer je avtorica zbrala dvanajst citatov slovenskih pesnikov, ki vsebujejo besedo roža v različnih oblikah.

Sposobnost uporabe in analize učenec uri z različnimi vajami dopolnjevanja in pretvorbe. S pravilnimi glagolskimi končnicami dopolnjuje glagolske osnove v latinskih stavkih (AuR, XIX, 2) ali v besedilo vstavlja ustrezne glagole v pravilni obliki; učitelj glagole naniza v osnovni obliki ali določi skupino, npr. sestavljenke glagola esse (AuR, VIII, 1), modalni glagoli ali glagoli obravnavane lekcije. Glagolske kategorije mora učenec razbrati (razumeti) iz sobesedila. Pri vstavljanju samostalnikov mora biti pozoren na glagolsko vezavo, morebitne predloge, določiti sklon in število, pri izpuščenih pridevniki mora najti odnosnico in določiti razmerje. Besede v osnovni obliki zapišemo v oklepaju na ustreznem mestu v besedilu in učenci jih postavijo v pravilno obliko ali pa jih v osnovni obliki nanizamo pod besedilom in jih morajo umestiti in tvoriti pravilno obliko. V drugem primeru ob morfologiji in sintaksi vadimo tudi bralno razumevanje.

Iz besedila lahko izpustimo tudi druge besedne vrste, odvisno od tega, kaj vadimo, na višjih ravneh tudi različne besedne vrste hkrati (AuR, IX, 2). Vstavljanje pravilne kombinacije pridevnika in samostalnika (AuR, XVIII, 1) od učenca zahteva poznavanje besedišča in razumevanje razmerij med besednimi vrstami. Vaja je primerena za utrjevanje izjem po spolu in sklanjanja besednih zvez s sestavinami iz različnih sklanjatev, saj mora učenec poznati spol in sklanjatev samostalnika, glede na to izbrati ustrezno obliko pridevnika, določiti in pravilno tvoriti iskano obliko. Pretvorbe iz enega števila (AuR, V, 1), glagolskega načina (AuR, XI, 3; XVI, 3) ali časa (AuR, XVI, 2) v drugega, zanikanje trdilnega stavka ali obratno in nadomeščanje s sopomenkami od učenca zahtevajo analitičen pristop, dobro poznavanje in razumevanje posameznih

19 Od tukaj naprej uporabljam okrajšave: Aurea Roma = AuR, rimska številka označuje lekcijo, arabska pa vajo.

List iz zvezka (hrani Živa Kham Omahen).

kategorij in sposobnost aplikacije znanja. Najzahtevnejši vaji sta prevod iz slovenščine v latinščino in tvorjenje latinskega besedila. Od učenca zahtevata vse zgoraj opisano in ga prestavljata v polje sinteze, saj mora združiti vse že pridobljeno znanje in veščine.

Količina vaj je odvisna od količine in zahtevnosti snovi, marljivosti učencev pri pouku in od njihovega domačega dela. Aktivno sodelovanje pri pouku učencem omogoča prihranek časa pri domačem delu, hitrejšo in kakovostnejšo pomnjenje. Redno in vestno domače delo pomeni količinsko manj dodatnih vaj pri pouku, posledično pa več časa in priložnosti za ustvarjalnejše ure, za pogostejše vključevanje različnih didaktičnih pripomočkov.

Latine loqui amo²⁰

Prvi korak na prehodu od pasivnega k aktivnemu znanju jezika je tvorjenje besedila v pisni obliki in po nekem vzorcu, npr. predstaviti osebo, družino ali deželo. Logično nadaljevanje je govorjenje. Najprej so to reprodukcije vzorčnega besedila z novimi podatki, kratki stavki in preprosti odgovori na vprašanja, temu sledi samo-

20 Rad govorim latinsko.

stojno tvorjenje daljših besedil. Kot motivacijsko sredstvo in vsebinski okvir lahko uporabimo pisno besedilo, kocke, spomin ali kartončke pa tudi različne predmete, slike, zemljevide ali kombinacijo naštetega. Pogovor ob besedilu se je izkazal za zelo učinkovito metodo: vsi udeleženci pogovora imajo pred seboj nabor besed in podatkov, s čimer ustvarimo skupno izhodišče. Vloge spraševalca in podajalca odgovora se med dejavnostjo izmenjujejo.

Dejavnost govorjenja latinščine spodbuja ustvarjalnost in iznajdljivost, krepi pozornost, slušno in bralno razumevanje, miselne procese, logično mišljenje, sposobnosti sklepanja, izboljšuje pomnjenje. Dinamičnost in navidezna igra učencem omogočata nezavedno učenje.

Variatio delectat²¹

Klasične in sodobne metode, oblike in didaktični pripomočki se dopolnjujejo. Prvi imajo tradicijo, obrušeni, oklesani so skozi leta izkušenj. Drugi pa odgovarjajo na izzive sodobnega časa, prihranijo čas in material, utirajo pot do učenca. Zato po podrobnem razmisleku ne moremo reči, da so prve boljše od drugih. Uresničujejo različne cilje, omogočajo različne poti do istega cilja, različno odgovarjajo na potrebe posameznega tipa učencev.

Lahko pa rečemo, da primerna uporaba in kombinacija obojih ustvarja raznolikost, odgovarja na širši krog potreb. Raznolikost bogati, učencem širi obzorje, širi njihov pogled na svet, omogoča spoznavanje vseh plasti jezika in antične družbe, skozi različne spektre in iz različnih zornih kotov osvetljuje probleme, v učni proces vnaša pestrost in dinamiko. Raznolikost razveseljuje.

Povzetek

V članku na podlagi osebnih izkušenj učenja latinščine raziskujem različne oblike dela, (tradicionalne in sodobne) didaktične in motivacijske pristope, uporabo sodobnih učnih pripomočkov, kot so interaktivna tabla, računalnik ali digitalna kamera, sodelovanje z zunanjimi institucijami in interdisciplinarno sodelovanje med učitelji in med učenci. Skozi opise primerov iz prakse želim pokazati, da imamo tudi pri t. i. mrtvem jeziku široko paleto možnosti in da je poučevanje latinščine lahko zelo prijeten in ustvarjalen izziv. Ob „tradicionalnem“ didaktičnem pristopu (tj. učenje slovnice, besed in prevajanje) so se učenci s predmetom ukvarjali tudi s pomočjo interneta kot novim medijem, prek katerega latinščina izpred dva tisoč in več let komunicira z današnjim dnem. Učenci so sami napisali scenarij za film, v katerem so imeli vsak svojo

21 Raznolikost/Sprememba razveseljuje. = 'Sprememba je prijetna.'

vlogo – igralca, scenarista, režiserja, kostumografa ali snemalca. Spoznavali so pisne vire za latinski jezik, npr. *Fibula Praenestina*, komentirane izdaje antičnih besedil in slikovno gradivo, npr. gradnja antične vile v Wroxeterju. Ob koncu tretjega leta učenja so se z gostom pogovarjali v latinščini in dokazali, da latinščina še ni mrtev jezik. V zadnjem delu članek prinaša teoretično-didaktično razmišljanje in vrednotenje opisane prakse.

Viri in literatura

Viri

<https://www.storycubes.com/> (pridobljeno: 1. 11. 2015)

Osebni študijski zapiski predavanj andragoško-pedagoških predmetov

Literatura

Čop, Breda: *Aurea Roma*. Ljubljana: Oddelek za klasično filologijo Filozofske fakultete, 2004.

Pirkmajer Slokan, Aleksandra: *Lingua Latina*. Ljubljana: DZS, 2007.

Ørberg, Hans H.: *Lingua Latina per se illustrata. Pars I, Familia Romana*. Grena: Domus Latina, 2003.